The excavation on the grounds of Oginskis manor in Rietavas

In 2010, 11 test pits and 1 trench (50 m^2) were excavated on the grounds of Rietavas manor (Fig. 1). The test pits contained no archaeologically valuable layer, only 177 isolated 18th–20th-century finds. Test pit 9 had a fragment of the path that went around the fountain and test pit 8 a fragment of paving, which led from the centre of town to the manor. A larger part of this paving was later unearthed (Fig. 2). In excavating test pit 6, and later, trench 1 at its site, the remains of five partisans from the Butigeidis Provincial Force, Darius Tactical Zone, Rambynas – Castle platoon, who died in 1952 (Fig. 3) and whose identity was confirmed after conducting an anthropological examination, were found. 34 finds were discovered in exhuming the remains in the trench: Lithuanian Army buttons, clothing fragments, bullets, and a ring (Figs. 4–5).

Rokas Kraniauskas

Plungės dvaro sodyba

Archeologiniai tyrinėjimai Plungės dvaro sodyboje, dvaro rūmų baliustrados laiptų vietoje (1 pav.) buvo vykdomi UAB „Plungės Jonis“ užsakymu. Šiems tyrimams pagrindą davė laiptų rekonstrukcijos metu aptiktos raudonų molio plytų ir akmenų, rištų kalkių skiediniu, struktūros. KPD Telšių TP sustabdžius laiptų rekonstrukcijos darbus, pareikalauta atlikti archeologinius tyrinėjimus. Iškeltas pirminis tikslas – visiškai atidengti akmenų ir plytų mūro struktūras, išsiaiškinti jų konstruktyvinę priklausomybę ir datuoti; vėliau identifikavus pastatą buvo nustatinėjamas užstatymo perimetras.

Tyrinėjimai vykdyti 3 etapais gegužės–rugpjūčio mėnesiais. Pirmuoju tyrinėjimų etapu buvo ištirtas 7,6x12 m dydžio ***plotas***, apimantis numatytų laiptų teritoriją. Aptikus senuosius baliustrados laiptų maršus ir į juos inkorporuotus senesnio pastato pamatus ir sienas, tyrimų plotas praplėstas iki 10,6x 13,5 m. Pabaigoje padarytos 4 išpjovos ploto kampuose, tad bendras ištirtas plotas sudaro 224,05 m^2 (2 pav.).

Turimi istoriniai duomenys apie ankstyvąją Plungės dvaro istoriją yra gana fragmentiški. M. Oginskis dvaro kompleksą įsigijo iš P. Zubovo 1873 m., iki 1879 m. pastatė naujuosius rūmus ir sutvarkė parko teritoriją. Zubovai dvarą valdė nuo 1806 m. Jiems priskiriama neogotikinio stiliaus laikrodinės pastato statyba (1846 m.). Iki Zubovų Plungė priklausiusi Karpiams ir dar kelioms didikų giminėms. Pagrindine istorinių tyrimų problematika išliko dvaro įkurdinimo Plungėje pradžia. Paprastai ji siejama su Gondingos nunykimu ir Plungės tapimu valsčiaus centru 1658 m. Tuo pačiu neaiški ir senųjų dvaro rūmų lokalizacija. Tyrinėtojai, domėjęsi Plungės istorija, paprastai tik konstatuodavo faktą, kad senieji rūmai buvo nugriauti. Vienintelė tyrinėtoja etnografė E. Ravickienė spėjo, kad senieji rūmai stovėję aikštelėje priešais dabartinius rūmus.

Pirmame tyrinėjimų etape nuardžius tarybinių laikų betoninius laiptus, atidengti ir identifikuoti 2 skirtingi konstruktyvai ir drenažo sistema.

Pirmasis konstruktyvas – perkasos Š dalyje atidengtas 7,2x3 m dydžio viršutinis senųjų baliustrados laiptų maršas. Laiptai suformuoti iš raudonų molio plytų, viršuje ir apa-

čioje laiptų aikštelės platesnės su 5 pakopomis. Apatinė laiptų aikštelė grįsta akmenimis, grindinėlis klotas ant plytinių pamatų – atraminės laiptų sienutės. Toliau į P, centrinėje perkasos dalyje esantis apatinis laiptų maršas pilnai neišlikęs – jis turėjo būti analogiško dydžio kaip viršutinis. Atidengtos tik Š ir kraštinės pamatinės laiptų sienutės, pakopos neišlikusios. Laiptų pamatas suformuotas iš gan netvarkingai kalkių skiediniu su gausia molio frakcija surištų perdegusių plytų.

Molio plytų laiptai, jų pamatai ir grindinėlis yra vienalaikiai su Oginskių rūmais, pakloti tvarkant rūmų aplinką ir formuojant baliustradą XIX a. pabaigoje Įdomu tai, kad laiptai suformuoti inkorporuojant ankstyvesnį mūrą ir pakloti ant čia anksčiau stovėjusio pastato pamatų ir grindų.

Antrasis konstruktyvas – jau viršutinės pirmo laiptų maršo aikštelės grindyse pastebėtas senas mūras. Ypač kontrastuoja vėlyvesnės mažesnės 27x12x5 cm laiptų plytos su inkorporuoto seno mūro didesnėmis 30x15x

1 pav. Archeologinių tyrinėjimų Plungės dvaro sodyboje situacijos planas, sukurtas pagal 3D skanavimą. R. Kraniausko brėž.

Fig. 1. A situation plan, created using 3D scanning, of the excavation on the grounds of Plungė manor.

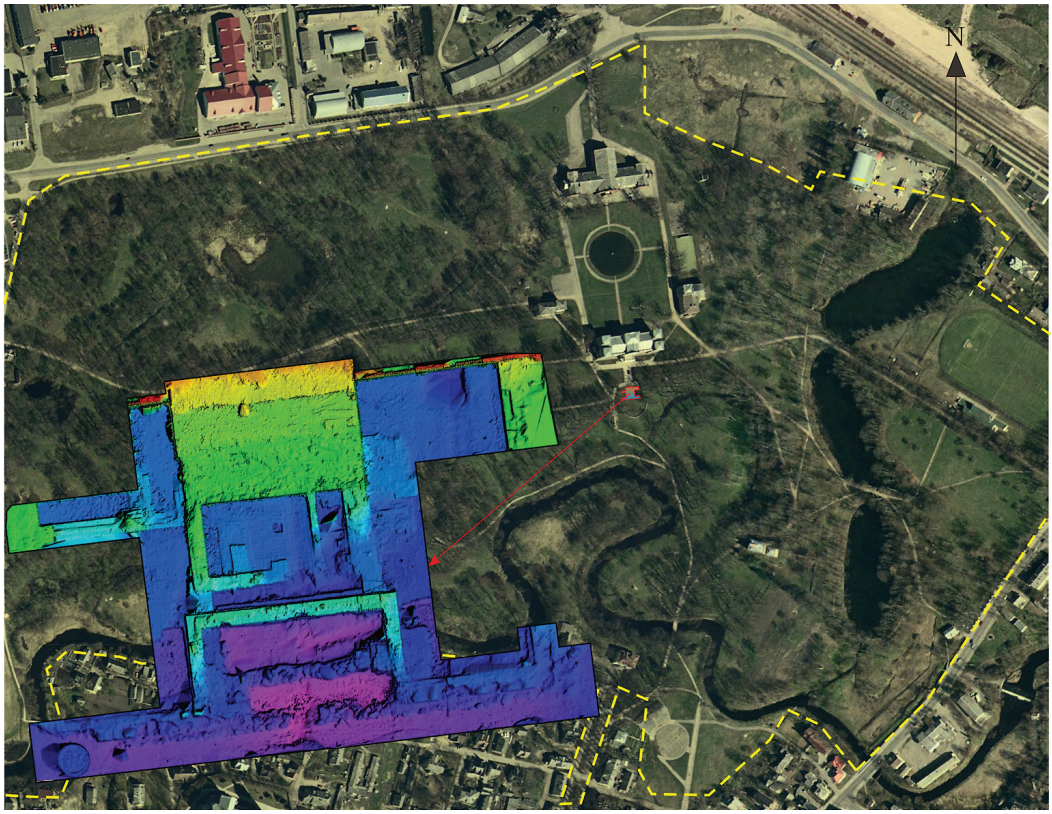

2 pav. Tyrimų plotas, vaizdas į PV. R. Kraniausko nuotr.
Fig. 2. View of the excavation area looking SW.

3 pav. Tyrimų plotas, vaizdas į ŠR. R. Kraniausko nuotr.
Fig. 3. View of the excavation area looking NE.

4 pav. Rūsio siena su arkinėmis nišomis panaudota kaip baliustrados pamatas. R. Kraniausko nuotr.

Fig. 4. The basement wall with arched niches that was used as the balustrade foundation.

6 cm plytomis, kurios nuardytos iki laiptams suformuoti reikiamo aukščio. Atliekant tolesnius kasinėjimo darbus tarp laiptų maršų ir praplėtus tyrimus į šonus, atidengtos nugriauto pastato sienos, vidinės pertvaros, pamatų fragmentai, raudonų molio plytų grindys, priklausantys pusrūsiui arba cokoliniam aukštui.

Antrame tyrimų etape plotas praplėstas po 1,5 m į P, V ir R, norint išsiaiškinti struktūrų planinę situaciją. Pastato konstruktyvas gerai išlikęs ploto Š dalyje. Po dabartinėmis baliustradomis rūsio sienų aukštis siekia 1,5–1,6 m, jose matyti žemos ir plačios arkinės nišos. Vidinių sienų pločiai – 32, 65, 90 cm. Dalis pertvarų buvo rekonstruota keičiant rūsio išplanavimą. Sienos tinkuotos kalkių tinku, vietomis cementiniu tinku, keletą kartų perdažytos baltai, rausvai, geltonai. Patalpose buvo palaikoma švara, nes radinių surasta palyginti nedaug – XIX a. pabaigos glazūruotos keramikos – 40 šukių, 33 porceliano šukės, 18 butelių ir indų stiklo fragmentų, keletas kauliukų. Pastato Š riba nebuvo identifikuota, nes yra po rekonstruota aikštele ir kasinėjimo darbų čia atsisakyta.

Pastato P ribą pavyko identifikuoti tiksliai, deja, ji nėra gerai išlikusi. Jau ties tyrimų ploto viduriu pastato sienos buvo nuardytos iki grindų lygio, o toliau į P išardytos rūsio grindys, išjudinti ir pamatiniai akmenys. Atrodo, kad ši teritorija niveliuota formuojant apatinį baliustrados laiptų maršą. Praplėtus plotą į P, atidengti pastato P fasado pamatai. Iš pamatų išlikę tik apatiniai akmenys, vidutiniškai nuo 20 iki 50 cm skersmens, surišti kalkių skiediniu, vietomis su skaldytų plytų priemaišomis. P fasado pamatų plotis siekia apie 1,2 m, pamatai buvo įgilinti 80–100 cm. P–Š

kryptimis pastatas atkastas 12,6 m plotyje.

Trečiame tyrimu etape padarytos 4 išpjovos į R ir V bei išvalyta viena rūsio patalpa. Pirmosios dvi išpjovos padarytos išilgai ploto P sienelei, pilnai atidengta P pastato 20,2 m ilgio fasado kraštinė (3 pav.).

Ploto V išpjova daryta ieškant rūmų pastato V sienos ribos, norint išsiaiškinti, ar pastatas taisyklingo stačiakampio formos ar su priestatais. V siena aptikta lygiagrečiai anksčiau atkastam pastato PV kampui. Sienos pamato storis čia kaip ir P fasade – 1,2 m, pamatas pilnai išlikęs iki 80 cm gylio, sumūrytas mišriu akmenų ir plytų mūru, rišant kalkių skiediniu. Iš pastato vidaus pamatas formavo rūsio sieną, kurios išlikę kaip ir išorėje apie 80 cm aukščio. Tai reiškia, kad šioje dalyje rūsio grindys praktiškai sutampa su apatine pamato altitude.

Analogiška situacija aptikta kasant išpjovą į R. Iš R pastatas taip pat buvo be priestatų, bendra jo planigrafinė situacija buvo aiškaus stačiakampio. Pamatai tokios pat struktūros, tik labiau įgilinti, išlikęs pamatų aukštis – 1,25–1,3 m, plotis 1,2 m, išlikęs sienos aukštis iš rūsio vidaus siekia iki 1 m.

Ties R siena pastato ŠR dalyje dalinai atidengta viena patalpa su 2 arkinėm nišom (4 pav.). Patalpa yra buvusi 5,4x4,5 m dydžio. Šios patalpos Š siena sutampa su dabartine baliustrada. Joje išlikusios 2 arkinės 30 cm aukščio ir 1,1 m pločio nišos. Ar jos sietinos su užmūrytais pusrūsio langais – neaišku, nes pastato Š dalis kol kas išlieka tiksliai neidentifikuota.

Tyrimų ploto sienelėse nėra daugiasluoksnės stratigrafijos – iškart po velėna ir juodžemio sluoksniu atidengtas vienalaikis griuvenų sluoksnis, kuris perkasos Š dalyje siekia iki 1,8 m storio. Po juo atidengtos pastato rūsio ar cokolinio aukšto grindys ir sienos esančios jau įžemyje – rusvame molyje. Atrodo, kad pastatas buvo tikslingai nugriautas niveliuojant žemės paviršių. Tai įvyko greičiausia statant ar pastačius naujuosius Oginskių rūmus ir tvarkant baliustradą pačioje XIX a. pabaigoje.

Vertinant pastato geografinę poziciją, istorinius duomenis, išlikusį konstruktyvą, ir tokias detales kaip tinkavimas retu ir brangiu cementiniu tinku bei dažymas, darytina išvada, kad tai ne pagalbinės, o reprezentacinės paskirties statinys – senieji Plungės dvaro rūmai. Kol kas atviras lieka klausimas – kada senieji dvaro rūmai pastatyti? Istoriniais duomenimis, jie tikrai egzistavę XVIII a. Vienintelis radinys, galintis paankstinti rūmų statybos datą, yra 1664 m. Jono Kazimiero šilingas, rastas apie 20 m į R nuo tyrimų ploto. Dar vienas argumentas, galintis ankstinti rūmų statybos datą, yra nestandartinės rankų gamybos plytos su išlikusiais pirštų braukais, pastebėtos vienos iš pastato patalpų grindyse. Tai, kad šis pastatas naudotas gan ilgą laiką, liudija ir pertvarų bei sienų pozicija – jis buvo rekonstruojamas, keičiama vidinė, gal net išorinė planinė struktūra.

Kadangi atrastasis nekilnojamo kultūros paveldo objektas yra didelės kultūrinės vertės, jis turi būti įtrauktas į nekilnojamųjų kultūros vertybių apskaitą, o teritorijai į P nuo dabartinių dvaro rūmų taikomos papildomos apsaugos priemonės. Po archeologinių tyrinėjimų rekomenduota atlikti konservavimą, mūro struktūras uždengti geotekstile ir užpilti gruntu. Kadangi XIX a. pabaigoje Oginskiai šioje vietoje įrengė baliustrados laiptus, inkorporuodami juos į seną mūrą, rekomenduota laikantis architektūrinio ansamblio vientisumo baliustrados laiptus restauruoti nepažeidžiant senųjų Plungės dvaro rūmų mūro.

Radiniai perduoti Žemaičių dailės muziejui.

The grounds of Plungė manor

In 2010, an excavation (a total of 224.05 m^2) (Fig. 2) was conducted at the site of the stairs leading to the palace balustrade on the grounds of Plungė manor (Fig. 1). The 7.2 x 3 m upper flight of the balustrade's old stairs was uncovered in the N part of the trench. The clay brick stairs, their foundation, and their paving are contemporaneous with the Oginskis palace and were created in landscaping the palace's grounds and building the balustrade in the late 19th century. The building's boundaries (Fig. 3), except for the N side, were also determined. 40 sherds of late 19th-century glazed ceramics, 33 porcelain sherds, 18 bottle and vessel glass shards, and several small bones were found in the unearthed rooms. One room with two arched niches was partially unearthed in the NE part of the building at the E wall (Fig. 4).

Mindaugas Mačiulis

Biržuvėnų dvaro sodyba

Biržuvėnų dvaro sodyba (Telšių r., Luokės sen.) yra išsidėsčiusi Virvyčios upelio slėnyje, apie 4 km į V nuo Luokės miestelio. Biržuvėnų (*Birsine*) vietovardis yra minimas 1253 m. liepos 20 d. Kuršo vyskupo Henriko sudarytame Kuršo žemės dalybos dokumente kaip esantis Ceklio žemėje. Iš istorinių šaltinių žinoma, jog XVI a. Biržuvėnų valsčius priklausė LDK didikų giminei Kenstartams. 1637 m. rugpjūčio 27 d. dvaro inventoriuje (*Lietuvos inventoriai XVII a.,* V., 1962, p. 120–121) minima, jog Žemaičių seniūnijos vėliavininkas Jonas Kenstartas už 20 tūkst. lenkiškų auksinų dvarą pardavė Pajūrio seniūnui Aleksandrui Vainai (Puodžiukienė D., Biržuvėnų dvaro sodybos architektūros raida XVII–XX a. pradžioje, *Dvarai: kultūros ir šaltinių ty-*

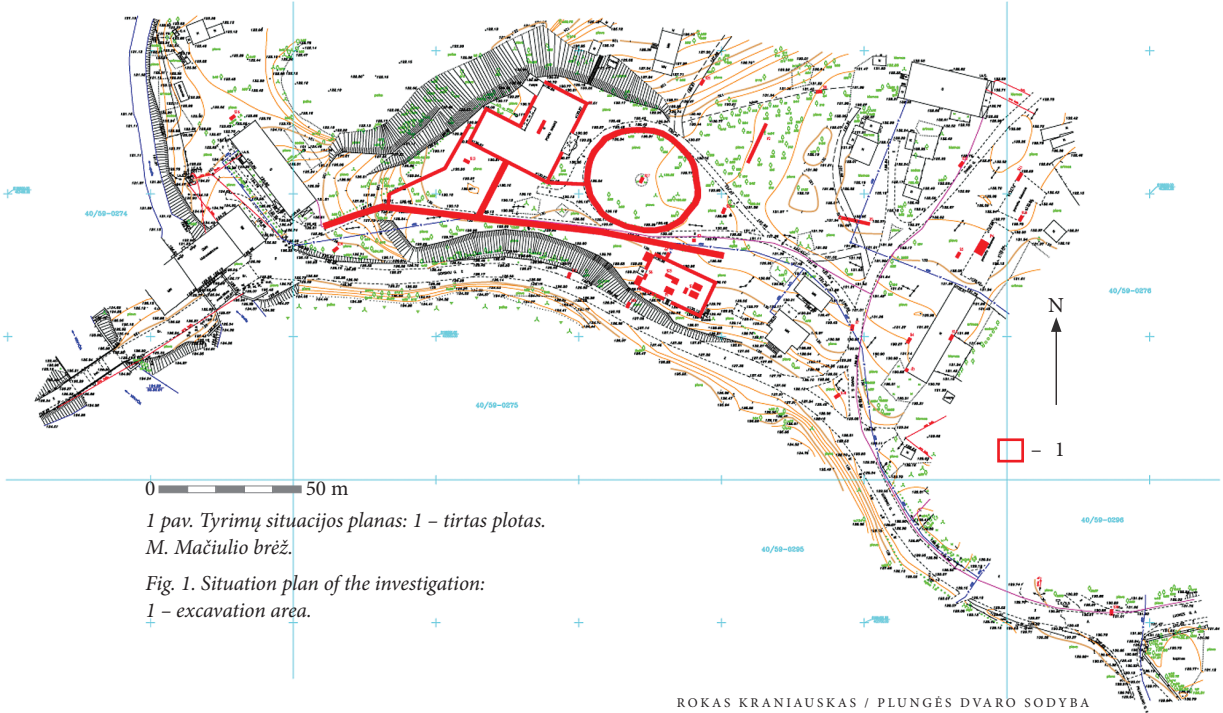

1 pav. Tyrimų situacijos planas: 1 – tirtas plotas. M. Mačiulio brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigation: 1 – excavation area.